

Annette Kronholm-Cederberg, FD

modersmåslärare, skrivforskare och projektledare för Skrivande skola

Bild: Sonja Finholm/Alfred Media

Projekt Skrivande skola – genrepedagogik skapar trygga och tydliga ramar för skrivande

Allt började med ett genrepedagogiskt koncept vid namn Kodknäckaren på ett österbottniskt gymnasium. Hösten 2020 togs steget vidare till projekt Skrivande skola. Nu går genrepedagogiken under tre läsår (2020–23) på export till grundskolan och ut i hela Svenskfinland. Projektledare Annette Kronholm-Cederberg jobbar verksamhetsnära och med hela lärarkollegier. Målet är att kompetensutveckla en skolas verksamhetskultur så att varje lärare verkar som skrivlärare i eget ämne. En ensam modersmåslärare åstadkommer ingen skrivande skola.

NYCKELORD: skrivpedagogik genrepedagogik

Det är tryggt för eleverna då de vet vad som krävs av dem. Jag tänker mera på hurdana uppgifter jag ger och hur eleverna kan bli bättre skribenter.

högstadielärare i Skrivande skola

Åtta fokusskolor, en pilotskola

Våren 2020 kunde Skrivande skola, med hjälp av styrgrupp och på basis av intresseanmälningar, välja ut åtta fokusskolor i årskurserna 7–9. Enhetsskolan i Nykarleby (årskurserna förskola–9) samt Topeliusgymnasiet i Nykarleby fungerar som projektets pilotenheter, där det skrivpedagogiska utvecklingsarbetet pågått sedan 2013.

Över 350 lärare nås direkt av den treåriga processen, indirekt nås omkring 2500 elever. Skrivande skola gör också punktinsatser i form av inspirationsföreläsningar för lärare, lärarstudierande, forskare och lärarutbildare på svenska i Finland. Under den första terminen nåddes omkring 250 pedagoger.

Hur vi lärare idag kan prata med varandra om skrivande är intressant. Vi har redan hittat ett gemensamt språk.

klasslärare i pilotskolan i Nykarleby

Skrivande skola (2020–23)

- projektledare FD Annette Kronholm-Cederberg
- åtta fokusskolor: Donnerska skolan (Karleby), Kristinestads högstadieskola (Kristinestad), Kyrkbackens skola (Nagu), Lovisavikens skola (Lovisa), Lyceiparkens skola (Borgå), Skärgårdshavets skola (Korpo), Åshöjdens grundskola (Helsingfors), Övernäs skola (Mariehamn)
- pilotskola: enhetsskolan i Nykarleby
- 350 lärare, 2500 elever
- inspirationsföreläsningar för svenska skolor i Finland
- huvudman Svenska modersmåsläraryrskolans förbundet i Finland rf i samarbete med Sydkustens landskapsförbund rf
- finansiärer Svenska kulturfonden och Svenska folkskolans vänner

I augusti 2020 startade en kompetensutvecklande process med lärarna i fokusskolorna. Varje skola utsåg ett så kallat dreamteam, som arbetar tätare med mig som projektledare. Dreamteamen är projektets kontaktyta och ambassadörer i skolorna. Föreläsningsturnéerna Skrivande skola 1: "Varje lärare är skrivlärare i eget ämne" och Skrivande skola 2: "Cirkelmodellen – skrivande som process och verktyg för lärande" har implementerat kollegialt lärande, kollaborativt skrivande och en öppen delningskultur bland lärarna. Därtill har alla lärare utmanats i att genomföra en skrivprocess enligt cirkelmodellen (Pettersson 2018; Johansson & Sandell Ring 2019).

Verksamhetsnära textmaterial och genremodeller

Som ett konkret resultat föreligger i skrivande stund ett spektrum av lärares skrivprocesser med cirkelmodellen som utgångspunkt, vilka kommer att utgöra grunden till kommande undervisningsmaterial. Lärarna har också implementerat en gemensam layoutmall för skrivuppgifter, samt "Skribentens checklista" inför elevens inlämning av skrivuppgift.

En instruktionsvideo om att skriva kommunikativa Wilmameddelanden (<https://www.youtube.com/watch?v=NP6hsD4ITo8&t=6s>) har lanserats. Att som elev kommunicera digitalt med lärare hör till skolvardagens skriftpraktiker. Att inse skillnaden mellan ett talat skriftspråk hämtat från chattspråkliga sammanhang och ett mer professionellt skriftspråk är en viktig vardagskompetens i utbildning men också för framtida arbetsliv. De här relativt enkla materialen har visats ge stor effekt, eftersom lärarna relativt snabbt ser nyttan med en gemensam skrivpedagogik i alla ämnen.

Eleverna ifrågasätter inte skrivandet så mycket nu. Helt automatiskt använder

de layoutmodellen. Redan efter andra gången! Det känns skönt med ett stöd från hela kollegiet då alla vet hur man ska göra.

lärare i fokusskola

Den kompetensutvecklande processen fortsätter, med lärarnas vardagliga skriftpraktiker och den konkreta nyttan i fokus. Under våren 2021 står skolans genrerepertoar (Kronholm-Cederberg 2005) och dess nyckelgenrer i fokus med föreläsningen "Skolgenrer och skrivuppgifter enligt cirkelmodellen". Därefter vrids fokus till lära- ren som läsare av och responsgivare på elevtext (Yassin Falk & Skar 2020; Kronholm-Cederberg 2009) under rubriken "Korrigera eller respondera – läraren som läsare av elevtexter".

Också pandemin med tillhörande restriktioner har genererat intressanta effekter. Distansvåren 2020 med fortsatt svårt läge under hösten har snarare bäddat för än hotat ett projekt som Skrivande skola. Mottagligheten för och behovet av skrivpedagogisk kompetensutveckling har snarare ökat, eftersom elevernas skrivfärdigheter och lärarnas befintliga skriftpraktiker synliggjordes på ett exceptionellt sätt i och med distansundervisningen.

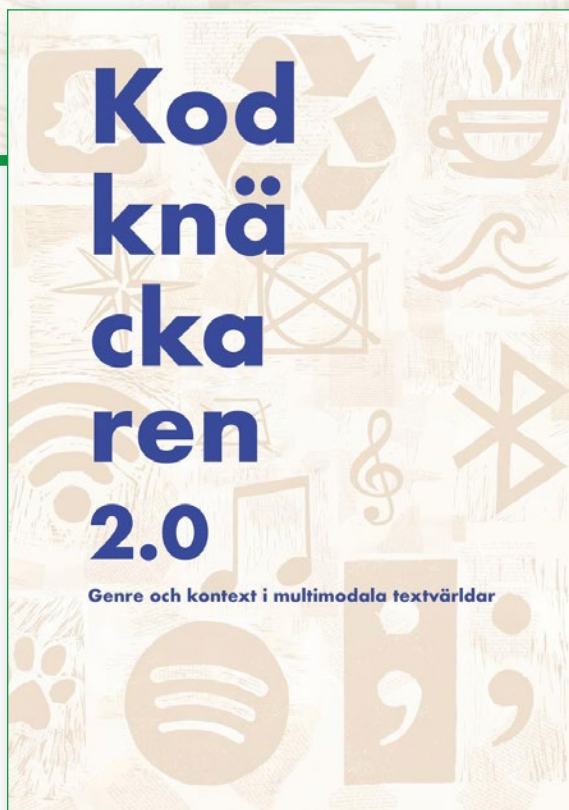
Distansföreläsningarna har tvingat fram upptäckningsrikedom och resulterat i nya former för interaktion. Under föreläsningarna kommunicerar jag med lärarkollegierna i gemensamma textdokument och genom kollaborativt skrivande. Det innebär i sin tur att lärarna blir skrivande lärare under distanstillfällena, att situationen tvingar in alla lärare i skriftpraktiker som förmodligen hade varit muntliga ifall projektledaren varit på plats. Det i sig, att lärarna delar och visar sitt eget skrivande med andra kolleger, är en vinst på vägen mot en skrivande skola. Ett exempel på kollaborativt skrivande hittas i "Från kollaborativt till individuellt skrivande – provförberedel-

se i stor- och småmeet" (<https://www.youtube.com/watch?v=NM-KIBCKSVo0>).

Dialogisk och funktionell syn på skrivande och elevtexter

Projekt Skrivande skolas didaktiska utgångspunkt om att varje lärare är skrivlärare i eget ämne stöds i läroplanen för grundläggande utbildning (Utbildningsstyrelsen 2014) och gymnasiets nya läroplan (Utbildningsstyrelsen 2019), samt av andra nordiska nationella skrivsatsningar som Läslyftet i Sverige (<https://www.skolverket.se/skolutveckling/kurser-och-utbildningar/laslyftet-i-skolan>) och Skrivesenteret vid NTNU i Trondheim, Norge (<http://www.skrivesenteret.no/forsiden/>). Projektet vilar på sociokulturellt förankrade, genrepedagogiska skrivteorier (Kronholm-Cederberg 2005, 2009; Rose & Martin 2013; Vygotsky 1978) och mer praktikhäna rapporter (Forsling & Tjernberg 2020; Johansson & Sandell Ring 2019; Pettersson 2018).

Skrivandet både i och utanför skolan är "en aktivitet för att uppnå ett visst syfte, alltså något vi gör för att åstadkomma någonting" (Yassin Falk & Skar 2020). I en skolkontext försöker eleven med andra ord åstadkomma en text, ett svar på frågan utgående från en lärares instruktion. Med en dialogisk och funktionell syn på skrivande skapar enskilda skrifthändelser på sikt mönster av skriftpraktiker (Kronholm-Ce-

Pärmdesign Charlotte von Essen och Olya Tikhonchuk.

derberg 2009, 34–36). Elevens enskilda skrifthändelse föregås således av skrifthändelsen instruktion, varpå texten som också kan vara multimodal, produceras av eleven som ett svar på lärarens beställning. Läraren i sin tur är såväl beställare, mottagare som bedömare av text. Med en dialogisk syn på textrespons är det mer fruktbart att tala om läraren som läsare av och responsgivare på elevtext, än om läraren som granskare och bedömare av densamma (Kronholm-Cederberg 2009). I projektet används verben läsa och respondera på elevtext framför att läraren korrigerar, granskar och bedömer elevers textarbete. Med andra ord är synen på elevtexten funktionellt kommunikativ framför normativ.

Alla lärare och hela kollegier genomgår således en kompetensutvecklande process genom att synliggöra och lyfta in bland annat starka genrepedagogiska modeller (Johansson & Sandell Ring 2019; Pettersson 2018) i det skrivande klassrummet. Som projektledare blir min uppgift att synliggöra och identifiera strukturer, system och samarbete för att skapa en skrivpedagogik som ger trygghet och resultat i elevernas skrivande. Olika typer av stöttning (eng. scaffolding) för skrivandet (Tjernberg 2016; Vygotsky 1978) såsom modelltexter, textprat, modelläsare och modellskrivare, samt kollaborativ samskrivning och individuellt skrivande är centrala, didaktiska metoder.

Allt började i Topeliusgymnasiet

Lärarkollegiet vid Topeliusgymnasiet i Nykarleby har en tioårig kompetensutvecklande process bakom sig. Som katalysator förelåg ett allmänt missnöje kring studerandes skriftliga alster. Hur får vi de studerande att använda effektiva lässtrategier? Hur uppnår de studerande en kritisk läs- och skrivkunnsighet beträffande texters kontextuella villkor? Hur lyckas vi få de studerande att strategiskt och drivet svara på frågan och inte bara flumma runt? Att lärarna börjar tala samma språk om texter, uttrycka liknande önskemål inför skrivuppgifter var en bra början.

Att gå i Topeliusgymnasiet betyder att vi redan har en tredjedel av poängen gratis, bara för att vi lärt oss att analysera uppgiften. Vi vet vad vi ska göra och vad vi inte ska göra.

studerande vid Topeliusgymnasiet

Den kollegiala kompetensutvecklingen i läs- och skrivstrategier resulterade i *Kodknäckaren 2.0. Genre och kontext i multimodala textvärldar* (Kronholm-Cederberg & Virtanen-Stormåns 2019). Version två av *Kodknäckaren* utarbetades samtidigt med digitaliseringen av den finländska studentexamen. Denna föregicks i själva verket av en första version *Kodknäckaren. Strategier för genremedvetet lärande* (Kronholm-Cederberg & Virtanen-Stormåns 2015) med den gamla pappersexamen som grund för gymnasiet genrerpertoar. På så sätt representerar de två skrifterna radikalt förändrade villkor för skriftpraktikerna i den finländska studentexamen; examensprov som tidigare skrevs med penna på konceptpapper skrivs nu på tangentbord och skärm.

Läs- och skrivkunnsighet (Utbildningsstyrelsen 2019) motsvaras av studerandes förmåga

att tolka, producera och värdera olika slag av texter i olika medier och textmiljöer. Hit räknas också den kritiska läskunnigheten, förmågan att källkritiskt värdera och välja material för egen textproduktion. De digitala resurserna utmanar lärarnas beredskap att hantera multiliteracitet och därtill det enorma textflödet med krav på kritisk läskunnighet. Samtiden efterfrågar också förmågan att producera texter och innehåll kollaborativt, det vill säga samskriva tillsammans med andra. Kodknäckaren, som går på tvärs över ämnen, avser att höja alla ämneslärares beredskap inför de här multilitterata utmaningarna.

Genrepedagogiken synliggör och identifierar gemensamma genrer på tvärs över ämnen för att skapa en skrivpedagogik som ger trygghet och resultat i studerandes skrivande. Här kan nämnas olika typer av stöttning (eng. scaffolding) för skrivande (Johansson & Ring, 2019; Pettersson, 2018; Tjernberg, 2016; Vygotsky, 1978) såsom modelltexter, textprat, modelläsare och modellskrivare, samt kollaborativt och individuellt skrivande. Studiehandledningen och specialundervisningen är viktiga resurser som naturligt går på tvärs över ämnen och hjälper de studerande som behöver stöd i studieteknik och effektivare läs- och skrivstrategier. Bildkonstämnet får också en mer framskjuten och central position, då analys och tolkning av visuella material blir allt viktigare i alla ämnen.

Med åren har det visat sig att Topeliusgymnasiets studerande går trygga och ambitiösa in i studentexamen. De vet vilka typer av texter livet och samhället efterfrågar i olika situationer och kontexter. Dessutom är skolvardagen mindre pressad, uppgifterna är tydliga och inte förvirrande. Mycket bottnar i att lärarna är överens, de talar samma språk om texter och skrivuppgifter.

Skrivande skola och framtidsvisionerna

I själva verket är det sent att införa en medveten genrepedagogik först på andra stadiet efter avslutad grundskola. Av den anledningen tar Skrivande skola därför ner genrepedagogiken till hela grundläggande utbildningen, trots att fokus ligger på årskurserna 7–9. Projektet har också som mål att överbrygga skrivglapp mellan skolstadierna och gynna en kontinuerlig lärtig genom den enskilda elevens studier.

På längre sikt ska projektet utmynna i läromedel som *Kodknäckaren 2.0* (2019) för stadierna f–6 samt 7–9. Instruktionsvideor, genremodeller och enkla manualer produceras också för eleverna. Materialen utvecklas av mig som projektledare i samarbete med skolorna. Läromedel, someprodukter och webbmaterial utgör därefter en relativt bestående skrivpedagogisk resurs för alla finlandssvenska skolor.

Skrivande skola har visionen att stärka lärarnas identitet som skrivpedagoger. Skrivpedagogik, arbetet med elevers skrivande och läsning i en multimodal textvärld är därmed inte bara modersmålläraarnas angelägenhet, utan alla lärares oberoende undervisningsämne eller skolstadium. Att utbildningen på svenska i Finland och dess lärare erövrar bredden och djupet i dagens skrivpedagogiska utmaningar är av yttersta vikt för att svenskan i Finland ska utvecklas och leva med i tiden och in i framtiden.

Skrivande skola handlar också om att ge den unga människan språk och röst, ambition

och mod att ansluta sig till skrivklubben. Ett aktivt medborgarskap gynnas av en läs- och skrivkunnighet som siktar längre än provskrivningen eller examensbetyget. Att finna glädje och kreativitet i skrivandet, men också att se nyttan och möjligheterna att påverka i ett demokratiskt samhälle, är den skrivande skolans drivkraft.

Referenser

- Forsling, K. & Tjernberg, C. (red.) 2020. *Skrivundervisningens grunder*. Malmö: Gleerups.
- Johansson, B. & Sandell Ring, A. S. 2019. *Låt språket bära. Genrepedagogik i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Kronholm-Cederberg, A. & Virtanen-Stormåns, S. (red.) 2019. *Kodknäckaren 2.0. Genre och kontext i multimodala textvärldar*. Nykarleby: Topeliusgymnasiet i Nykarleby.
- Kronholm-Cederberg, A. & Virtanen-Stormåns, S. (red.) 2015. *Kodknäckaren. Strategier för genremedvetet lärande*. Nykarleby: Topeliusgymnasiet i Nykarleby.
- Kronholm-Cederberg, A. 2009. *Skolans responskultur som skriftpraktik. Gymnasisters berättelser om lärarens skriftliga respons på uppsatsen*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Kronholm-Cederberg, A. 2005. *Om skrivandets villkor. Unga människors berättelser om skrivandet i gymnasiet*. Vasa: Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi.
- Pettersson, K. 2018. *Språk- och kunskapsutvecklande undervisning F-3*. Lund: Studentlitteratur.
- Rose, D. & Martin, J.R. 2013. *Skriva, läsa, lära. Genre, kunskap och pedagogik*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Tjernberg, C. 2016. *Skrivundervisning. Processinriktat skrivande i klassrummet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Utbildningsstyrelsen 2019. *Grunderna för gymnasiets läroplan 2019*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Utbildningsstyrelsen 2014. *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Vygotsky, L.S. 1978. *Mind in society. The Development of Higher Psychological Processes*. Redaktörer M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Soubberman. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Yassin Falk, D. & Skar, G. B. 2020. *Skrivbedömning och respons*. I K. Forsling & C. Tjernberg (red.) *Skrivundervisningens grunder*. Malmö: Gleerups, 75–101.